

ผลกระทบและการรับมือของภาคธุรกิจที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติในช่วงการระบาด ของโควิด-19 ระลอกที่ 1

สรัญญา เตรตัน*

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

และตรีนิช ไผชนนวิจิตร

คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง

วันที่รับบทความ 12 พฤษภาคม พ.ศ.2564

วันที่แก้ไขบทความ 14 มิถุนายน พ.ศ.2564

วันที่ตอบรับบทความ 15 มิถุนายน พ.ศ.2564

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอผลกระทบและแนวทางการรับมือของภาคธุรกิจที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ระลอกที่ 1 (ช่วงเดือนมกราคม-ธันวาคม 2563) โดยอาศัยการทบทวนเอกสารงานวิจัย ข้อมูลทางสถิติ และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ดำเนินธุรกิจ จำนวน 5 คน จากการศึกษาพบว่า แรงงานข้ามชาติเป็นหนึ่งในกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนธุรกิจของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นจากจำนวนแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบในเชิงลบต่อการดำเนินธุรกิจทุกประเภทเป็นอย่างมากทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ธุรกิจส่วนใหญ่ต้องเผชิญหน้ากับรายได้ที่ลดลง ความไม่แน่นอนของสถานการณ์รวมถึงมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว เช่น มาตรการล็อกดาวน์ของแต่ละจังหวัด และการปิดพรมแดน อย่างไรก็ตาม ยังมีหลายธุรกิจที่ได้รับประโยชน์จากการระบาดครั้งนี้ด้วย ผลกระทบของการระบาดโควิด-19 ทำให้ผู้ประกอบการของแต่ละธุรกิจเผชิญหน้ากับปัญหาที่แตกต่างกัน ส่งผลให้นายจ้างจำเป็นต้องคิดหาแนวทางในการบริหารจัดการต้นทุนรวมถึงทรัพยากรบุคคลอย่างแรงงานข้ามชาติเพื่อให้ธุรกิจสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่นภายใต้วิกฤติครั้งนี้

คำสำคัญ: ผลกระทบของโควิด-19, ธุรกิจที่พึ่งพาแรงงานต่างด้าว, แรงงานข้ามชาติ

The Effects of the First wave of COVID-19 Pandemic on Businesses with Migrant Worker in Thailand

Saranya Tarat*

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

and Tirnud Paichayontvijit

Faculty of Economics, Ramkhamhaeng University

Received 12 May 2021

Received in revised 14 July 2021

Accepted 15 July 2021

Abstract

This article looks at effects of the first wave of COVID-19 pandemic (January to December 2020) on businesses that rely on foreign workers in Thailand. We used secondary data and in-depth interviews for this research. Five business owners from various industries were selected for the in-depth interviews. Foreign workers are important part of the labor force that drive business operations in Thailand in many sectors and since COVID-19 pandemic has many negative effects on business operations, it is important to understand the impact in both short-run and long-run effects. Many businesses face problems with cash flow, risks and uncertainties that relate to severity of the pandemic and the government policies, for examples, city lockdown restrictions or national lockdown restrictions. However, there are a number businesses that benefit from the pandemic. For businesses to surf the waves of COVID-19 pandemic smoothly, they must adapt new business strategies which include managing costs that related to foreign workers.

Keywords: COVID-19, Foreign workers, Business with foreign workers

*Corresponding author: saran.tarat@gmail.com

DOI: 10.14456/tujournal.2021.22

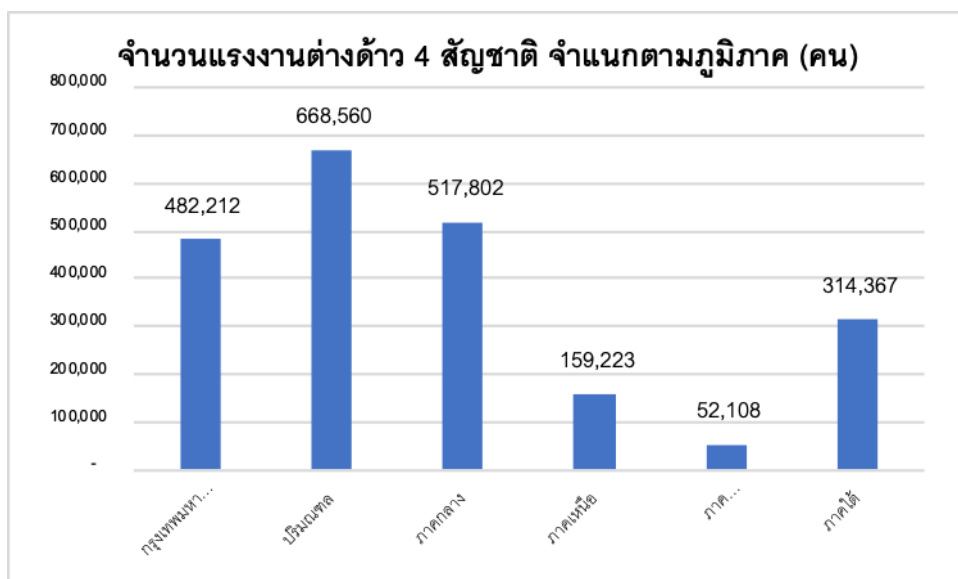
บทนำ

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นวิกฤตการณ์ด้านสาธารณสุขที่ส่งผลกระทบรุนแรงกว่าวิกฤตอื่น ๆ ที่ประเทศไทยและทั่วโลกเคยเผชิญ เนื่องจาก การแพร่ระบาดนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้คนทั่วโลกเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อชีวิตทางสังคมในภาพโดยรวมและระบบเศรษฐกิจอีกด้วย การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้เกิดการจำกัดการเคลื่อนย้ายทั้งภายในและระหว่างประเทศ ประเทศไทยที่รายได้ส่วนใหญ่พึ่งพานักท่องเที่ยวเป็นสำคัญจึงได้รับผลกระทบเป็นอย่างรุนแรง ภาคอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลงอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2563 คือ ธุรกิจโรงแรมที่รายได้หลักมาจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ และกลุ่มภาคอุตสาหกรรมส่งออกสินค้าไปยังต่างประเทศ สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้ประกอบการต้องแบกรับภาระและต้นทุนในระหว่างที่กิจการชะลอตัว บางธุรกิจจำเป็นต้องหยุดการดำเนินกิจการชั่วคราวตามนโยบายการป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว หรือบางธุรกิจได้รับผลกระทบร้ายแรงจนถึงขั้นปิดกิจการลง ผลที่ตามมา คือ แรงงานทั้งไทยและต่างด้าวถูกเลิกจ้างกลายเป็นคนว่างงาน ในทางกลับกันภาคอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าเป็นที่จำเป็นในช่วงการการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ต้องเผชิญหน้ากับอุปสงค์ของผู้บริโภคที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ภาคอุตสาหกรรมต้องรีบผลิตสินค้าให้รวดเร็วและเพียงพอต่อความต้องการของตลาด ผลที่ตามมา คือ การขาดแคลนแรงงานในระยะสั้น ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาด ภาคส่วนธุรกิจต่างได้รับผลกระทบในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปส่งผลต่อการวางแผนการดำเนินธุรกิจเพื่อรับมือกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่แตกต่างกัน

แรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญในการดำเนินธุรกิจภาคส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทยไม่น้อยไปกว่าแรงงานไทย แรงงานข้ามชาติที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทยมีจำนวนมากและกระจายอยู่เกือบทุกภาคส่วนธุรกิจทั่วประเทศไทย จากการสำรวจ “สถานการณ์แรงงานต่างด้าวได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทยประจำเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2563” พบว่า มีแรงงานข้ามชาติที่พำนักอยู่ในประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น 2,512,328 คน หากพิจารณาในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ 4 สัญชาติ (เมียนมา สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม) มีจำนวนทั้งสิ้น 2,063,561 คน เป็นกลุ่มแรงงานข้ามชาติที่มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจก่อสร้าง การผลิต และการบริการ ทำให้แรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยกระจายตัวอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่พำนักอยู่ในบริเวณเขตปริมณฑล รองลงมา คือ ภาคกลาง และกรุงเทพมหานคร (สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว, 2563) (ภาพประกอบ 1)

หากพิจารณาจำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยย้อนหลังไปถึงปี พ.ศ. 2559 พบว่า ประเทศไทยมีความต้องการแรงงานข้ามชาติเพิ่มสูงขึ้นในทุกปีทั้งแรงงาน

ทักษะต่ำและแรงงานทักษะสูง ซึ่งสะท้อนผ่านจำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยผ่านการนำเข้าแรงงานตาม MOU ที่เพิ่มสูงขึ้น จะเห็นได้ว่า จำนวนแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทยปี พ.ศ. 2559 มีจำนวน 494,229 คน ในปี พ.ศ. 2560 มีจำนวน 635,003 คน และเพิ่มสูงขึ้นเป็นหลักล้านในปี พ.ศ. 2561¹ (สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2562) ทั้งนี้ จำนวนแรงงานข้ามชาติที่เพิ่มสูงขึ้นนี้เกิดขึ้นจากความต้องการของตลาดแรงงานที่ต้องการแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในงานที่มีความอันตราย สกปรก และลำบาก ซึ่งเป็นสายงานที่แรงงานไทยไม่นิยมทำ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563)

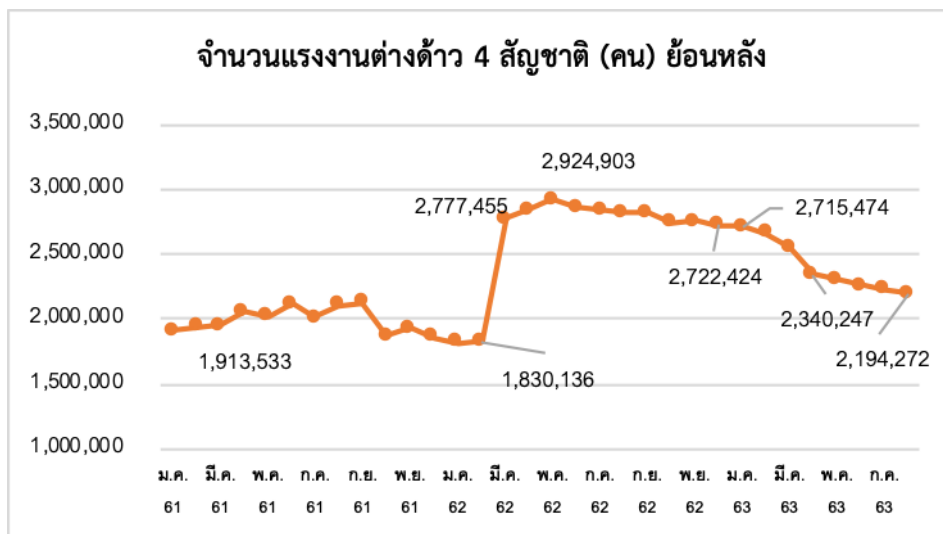
ภาพประกอบ 1 จำนวนแรงงานต่างด้าว 4 สัญชาติ จำแนกตามภูมิภาค

ที่มา: สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว (2563)

จำนวนแรงงานข้ามชาติที่ได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทยยังมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดด ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2562 จากแรงงานข้ามชาติจำนวน 1,830,136 คน ไปเป็น 2,777,455 คน ในเดือนมีนาคม (ภาพประกอบ 2) ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการปรับปรุงทะเบียนประวัติการพิสูจน์สัญชาติให้กับแรงงานต่างด้าว เพื่อให้แรงงานข้ามชาติที่พำนักในประเทศไทยแต่ยังไม่ได้พิสูจน์สัญชาติ สามารถยื่นขอปรับปรุงทะเบียนประวัติกับทางกรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน และลงตราประทับให้ยังคงพำนักอยู่ในประเทศไทยได้ ด้วยเหตุนี้ ทำให้แรงงานข้ามชาติออกมาแสดงตัวขึ้นทะเบียนเพื่อให้ได้รับสถานะของแรงงานถูกกฎหมาย ส่งผลทำให้สถิติจำนวนแรงงาน

¹ อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของจำนวนแรงงานที่ได้รับใบอนุญาตในแต่ละปีส่วนหนึ่งอาจมาจากการทยอยขึ้นทะเบียนของแรงงานข้ามชาติที่ทำงานในประเทศไทยมาก่อนหน้าการเปิดอนุญาตให้ลงทะเบียน

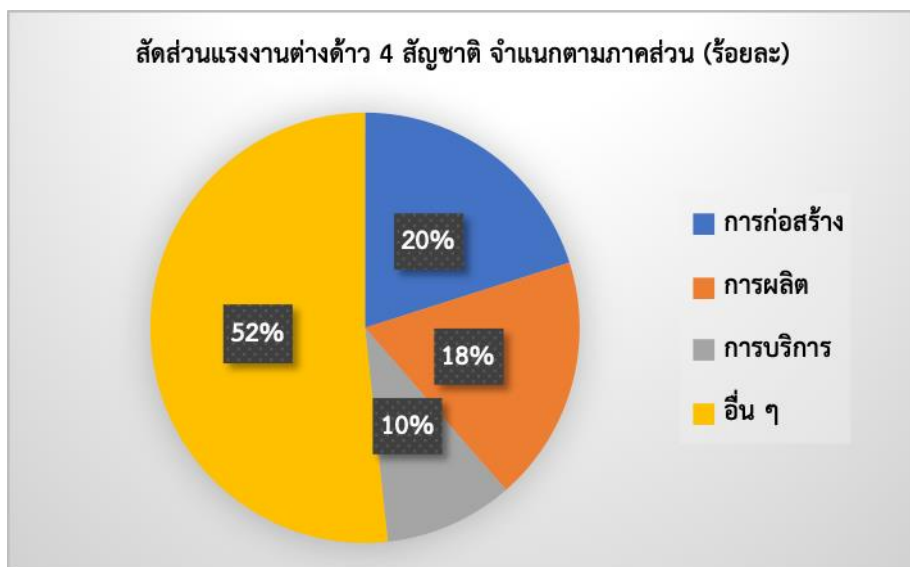
ข้ามชาติเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด (ประชาไท, 2562) อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2563 โดยเฉพาะในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 จำนวนแรงงานข้ามชาติลดลงอย่างต่อเนื่อง สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการประกาศใช้มาตรการควบคุมการแพร่ระบาดอย่างเข้มงวดของประเทศไทยตั้งแต่วันที่ 17 มีนาคม 2563 จนกระทั่งปัจจุบัน (เมษายน 2565) ทำให้แรงงานข้ามชาติไม่สามารถเดินทางข้ามพรมแดนมายังประเทศไทยได้ (ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563) ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการในภาคส่วนต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานข้ามชาติในการดำเนินธุรกิจ โดยเฉพาะภาคส่วนการก่อสร้าง การผลิตและบริการ ซึ่งเป็นภาคส่วนที่มีสัดส่วนการจ้างแรงงานข้ามชาติจำนวนมาก

ภาพประกอบ 2 จำนวนแรงงานต่างด้าว 4 สัญชาติ ในช่วงมกราคม 2561 – สิงหาคม 2563

ที่มา: สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว (2562)

สำหรับภาคส่วนธุรกิจที่แรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในประเทศไทย จากสถิติ “การสำรวจจำนวนแรงงานต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทย ประจำเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2563” พบว่า แรงงานข้ามชาติที่พำนักอยู่ในประเทศไทยในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ 4 สัญชาติ (เมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม) มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนธุรกิจในการก่อสร้าง การผลิต และบริการ มีจำนวนทั้งสิ้น 2,194,272 คน แบ่งออกเป็น ภาคส่วนก่อสร้าง ร้อยละ 20 ภาคส่วนการผลิต ร้อยละ 18 และภาคส่วนการบริการ ร้อยละ 10 ของแรงงานข้ามชาติ 4 สัญชาติทั้งหมด ซึ่งนับเป็นจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย (สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว, 2563^b) (ภาพประกอบ 3)

ภาพประกอบ 3 สัดส่วนแรงงานต่างด้าว 4 สัญชาติ ประจำเดือนสิงหาคม ปี 2563

ที่มา: สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว (2563)

สถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ระลอกแรก และมาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายประเภทชะลอตัว มีการสั่งปิดสถานที่และกิจกรรมบางประเภทชั่วคราว และการควบคุมการเดินทางทั้งภายในและระหว่างประเทศ ส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติเป็นวงกว้าง เพราะต้องเผชิญกับปัญหาใน 2 ทิศทางหลัก คือ 1) ธุรกิจได้รับผลกระทบในเชิงลบจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส ทำให้กิจการต้องหยุดชะงักชั่วคราว ส่งผลให้นายจ้างต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเพื่อรักษากิจการและแรงงานของตนไว้ (ยังยุทธ แฉล้มวงษ์ และ สิริวิชญ์ รัตนประทีปทอง, 2563) และ 2) ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวกจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส ทำให้สินค้าบางประเภทมีอุปสงค์เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้นายจ้างมีความต้องการแรงงานข้ามชาติเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งจะสวนทางกับจำนวนแรงงานข้ามชาติที่มีจำกัดสืบเนื่องจากการปิดกั้นชายแดน (ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563) การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ยังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้ธุรกิจต่าง ๆ ยังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาที่ถาโถมเข้ามา การวางแผนทางการรับมือกับสถานการณ์การแพร่ระบาดดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นในการรักษาเสถียรภาพของธุรกิจและความมั่นคงในการจ้างงานของแรงงานข้ามชาติ

จากความสำคัญของแรงงานข้ามชาติและผลกระทบของภาคธุรกิจภายใต้สถานการณ์โควิด-19 บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทั้งเชิงลบและเชิงบวกของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อภาคธุรกิจที่ใช้แรงงานข้ามชาติ และแนวทางการรับมือต่อสถานการณ์ดังกล่าวของภาคธุรกิจ โดยให้ความสำคัญกับ 2 ภาคส่วนธุรกิจที่มีการพึ่งพาแรงงานข้ามชาติสูงและ

ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส ได้แก่ 1) ภาคบริการ ซึ่งเป็นภาคธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบอย่างมหาศาลจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 และ 2) ภาคการผลิต ในกลุ่มนายจ้างที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวกจากการจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความชิ้นนี้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method) ในการศึกษาผลกระทบและแนวทางการรับมือของธุรกิจที่พึ่งพาแรงงานต่างด้าวในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ระลอกที่1 หรือในช่วงเดือนมกราคม-ธันวาคม 2563 โดยอาศัยการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของบทความ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้างนี้ คือ ภาคธุรกิจที่มีสัดส่วนการพึ่งพาแรงงานข้าม สำหรับเกณฑ์การพิจารณาภาคส่วนธุรกิจที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้างนี้ คือ 1) ภาคธุรกิจที่มีอัตราการจ้างงานแรงงานข้ามชาติสูง พิจารณาตามการกระจุกตัวของแรงงานข้ามชาติที่ปรากฏในข้อมูลสถิติการทำงานของแรงงานข้ามชาติ จากสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมจัดหางาน และ 2) ภาคธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 พิจารณาจากข้อมูลอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ของสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

จากข้อมูลทางสถิติ ชี้ให้เห็นว่า ภาคธุรกิจที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติและได้รับผลกระทบอย่างมากในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้แก่ 1) ภาคบริการ ซึ่งเป็นภาคธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบอย่างมหาศาลจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 และ 2) ภาคการผลิต นายจ้างในกลุ่มนี้ได้รับทั้งผลกระทบในเชิงบวกและลบจากการจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ ภาคธุรกิจที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการบทความชิ้นนี้ ได้แก่ ธุรกิจสปา ร้านอาหาร โรงงานผลิตเครื่องดื่ม โรงงานพลาสติก และโรงงานแปรรูปสินค้าการเกษตร จำนวนทั้งสิ้น 5 ธุรกิจ เพื่อให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 แนวทางการรับมือและการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติของนายจ้าง ผ่านการสัมภาษณ์นายจ้างหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจ จำนวนทั้งสิ้น 5 คน

วิธีการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นการเก็บข้อมูลผลกระทบและแนวทางการรับมือของธุรกิจทั้ง 5 กิจกรรม ตามช่วงเวลาของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในระหว่างเดือนมกราคม-ธันวาคม 2563 โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ 1) ช่วงเวลาก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ช่วงปลายปี 2562 ก่อนที่จะมีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ระลอกแรก) 2) ช่วงเวลาการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยเฉพาะช่วงล็อกดาวน์ (ช่วงเดือนมกราคม-พฤษภาคม 2563) 3) ช่วงเวลาการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในช่วงคลายล็อกดาวน์ (ช่วงเดือนมิถุนายน-ธันวาคม 2563)

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นถึงการดำเนินการจัดการธุรกิจประเภทต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลาของการแพร่ระบาดของของเชื้อไวรัสดังกล่าว

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาของผลกระทบและแนวทางการรับมือของภาคธุรกิจที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติทั้ง 5 ธุรกิจ ได้แก่ ธุรกิจสปา ร้านอาหาร โรงงานผลิตเครื่องดื่ม โรงงานพลาสติก และโรงงานแปรรูปสินค้าการเกษตร ผู้วิจัยของแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตามช่วงเวลาในการเก็บข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) การดำเนินธุรกิจของธุรกิจภาคการบริการและการผลิตในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19

จากการเก็บข้อมูล พบว่า แรงงานข้ามชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินธุรกิจการบริการและการผลิต เนื่องจาก แรงงานไทยที่สมัครเข้ามาทำงานในธุรกิจดังกล่าวมีจำนวนน้อย รวมถึงความชื่นชอบของผู้ประกอบการต่อการจ้างแรงงานข้ามชาติ โดยนายจ้างให้เหตุผลว่า หากเปรียบเทียบกับแรงงานไทยแล้ว แรงงานข้ามชาติโดยส่วนมากมีความอดทน ตั้งใจ ขยัน และมีความรับผิดชอบในการทำงานสูงกว่าแรงงานไทย อีกทั้ง จำนวนวันลางาน ลาป่วย และอัตราลาออกน้อยกว่าแรงงานไทย เงื่อนไขนี้เป็นแรงจูงใจสำคัญให้นายจ้างหันมาพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ และมีแนวโน้มต้องการจ้างงานแรงงานข้ามชาติมากยิ่งขึ้นตามการขยายตัวของธุรกิจ

ความสำคัญของแรงงานข้ามชาติสะท้อนให้เห็นจากสัดส่วนของแรงงานข้ามชาติในแต่ละธุรกิจ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 คน พบว่า จำนวนแรงงานข้ามชาติในแต่ละธุรกิจนั้นมีสัดส่วนร้อยละ 20 – 50 ของแรงงานทั้งหมด หรือมีจำนวน 30 – 200 คน ขึ้นอยู่กับขนาดของกิจการ แผนการขยายธุรกิจ รวมถึงฤดูกาล สำหรับธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น โรงงานผลิตพลาสติก ธุรกิจสปา และร้านอาหารที่มีสาขากระจายอยู่ทั่วประเทศ มีความต้องการแรงงานข้ามชาติอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับ ธุรกิจที่มีแผนการขยายการผลิต เช่น โรงงานเครื่องดื่มที่กำลังขยายกิจการและออกผลิตภัณฑ์ใหม่ ในส่วนของกิจการการผลิตแปรรูปสินค้าการเกษตรมีความต้องการแรงงานข้ามชาติผันแปรตามฤดูกาลของผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งความต้องการแรงงานข้ามชาติในช่วงของปีนั้นไม่เท่ากัน กล่าวคือ ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต นายจ้างต้องการแรงงานข้ามชาติเพิ่มมากขึ้นกว่าช่วงเวลาปกติ เพื่อดำเนินการเก็บเกี่ยว คัดสรร และแปรรูปสินค้าให้ทันกับความต้องการของตลาด เป็นต้น นอกจากนี้ ธุรกิจทั้ง 5 กิจการ นายจ้างมีแนวโน้มที่จะจ้างงานแรงงานข้ามชาติเพิ่มสูงขึ้นในแต่ละปีเพื่อรองรับการเติบโตของธุรกิจ

นอกจากนี้ คุณลักษณะและทักษะเฉพาะในการทำงานของแรงงานข้ามชาติที่แต่ละธุรกิจต้องการนั้นอาจมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ธุรกิจโรงงานพลาสติก โรงงานเครื่องดื่ม โรงงานแปรรูปสินค้าการเกษตร และร้านอาหารต้องการแรงงานข้ามชาติที่มีทักษะไม่สูงมากนักหรือทักษะต่ำ

และมุ่งเน้นไปที่กลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา เพื่อเข้ามาทำงานที่ไม่ได้อาศัยทักษะที่ซับซ้อนมากนัก และทักษะการทำงานนั้นสามารถพัฒนาและฝึกฝนได้ผ่านการทำงาน ในขณะที่ธุรกิจร้านอาหารต้องการแรงงานข้ามชาติกึ่งทักษะ กล่าวคือ แรงงานข้ามชาติที่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ในระดับดี เนื่องจากกลุ่มลูกค้าเป้าหมายของธุรกิจนี้เป็นชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ทำให้นายจ้างตัดสินใจจ้างแรงงานข้ามชาติฟิลิปปินส์ที่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว และค่าแรงไม่สูงมากนักเมื่อเทียบกับสัญชาติอื่น ๆ แม้ว่าภาคธุรกิจที่แตกต่างกันอาจทำให้นายจ้างต้องการแรงงานข้ามชาติที่มีทักษะและความสามารถที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่คล้ายกันของแต่ละธุรกิจ คือ แรงงานข้ามชาติเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนธุรกิจเพื่อทดแทนแรงงานภายในประเทศ

2) การดำเนินธุรกิจและการรับมือของธุรกิจภาคการบริการและการผลิตในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ช่วงล็อกดาวน์ เดือนมีนาคม ถึง พฤษภาคม ปี พ.ศ. 2563)

การขยายของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่มีระยะเวลานานและมีแนวโน้มจะทวีรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงเดือนมีนาคม ถึง พฤษภาคม ปี พ.ศ. 2563 ทำให้รัฐบาลประกาศมาตรการควบคุมโรคโดยการล็อกดาวน์ประเทศ ปิดพรมแดนการเดินทางระหว่างประเทศและภายในประเทศ ส่งผลกระทบให้เกิดการชะลอตัวของธุรกิจ บางธุรกิจปิดตัวลง หรือบางธุรกิจต้องหาแผนการรักษาต้นทุนเพื่อประคับประคองกิจการของตนเอาไว้ ในขณะที่บางธุรกิจได้รับผลกระทบในเชิงบวก สินค้าเป็นที่ต้องการของตลาดทำให้มีความต้องการซื้อเพิ่มสูงขึ้น เช่น ธุรกิจด้านบรรจุภัณฑ์ การขนส่ง อาหารสำเร็จรูป เป็นต้น ผลกระทบนี้ส่งผลให้โรงงานมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น และต้องเพิ่มการผลิตสินค้าในแต่ละวันมากขึ้นกว่าช่วงเวลาก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 จากผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด -19 คณะผู้วิจัยจึงได้แบ่งผลกระทบของภาคธุรกิจออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 และ 2) ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวกจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

กลุ่มธุรกิจได้รับผลกระทบในเชิงลบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 เนื่องจาก สินค้าและบริการของธุรกิจกลุ่มไม่เป็นที่ต้องการของตลาดหรือเป็นที่ต้องการของตลาดน้อยลง ร่วมกับมาตรการป้องกันและควบคุมการระบาดของรัฐบาล ส่งผลให้กิจการชะลอตัวหรือหยุดชะงักชั่วคราว นายจ้างต้องแบกต้นทุนและค่าใช้จ่ายจำนวนมากเพื่อรักษากิจการและแรงงานของตนเองเอาไว้ ตัวอย่างเช่น ภาคการผลิต สินค้าอุตสาหกรรมบางประเภทได้รับผลกระทบอย่างมากจากการที่ไม่สามารถส่งออกสินค้าได้ เช่น ชิ้นส่วนรถยนต์ และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2563 ; ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน, 2563) รวมถึงภาคส่วนการบริการ เช่น ร้านอาหาร ร้านนวด และสปา และธุรกิจโรงแรม ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เนื่องจาก เป็นธุรกิจที่พึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นช่วงระยะเวลา

ที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในประเทศไทยต่ำที่สุดในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) ในสถานการณ์เช่นนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่านายจ้างมีวิธีการบริหารจัดการธุรกิจ และแรงงานข้ามชาติอย่างไร

กลุ่มธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวกจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว เป็นกลุ่มธุรกิจที่ผลิตสินค้าที่เป็นที่ต้องการในช่วงโควิด-19 ทำให้อุปสงค์ในตลาดเพิ่มมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ธุรกิจมีรายได้มากยิ่งขึ้นและจำเป็นต้องเพิ่มกำลังการผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดนั้นหมายถึง ความต้องการแรงงานข้ามชาติที่เพิ่มสูงขึ้นเพื่อให้มีแรงงานเพียงพอต่อการผลิตตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมประเภทสินค้าทางการแพทย์หรืออุปกรณ์ทางการแพทย์ สินค้าที่เกี่ยวข้องกับการทำความสะอาด บรรจุภัณฑ์ และสินค้าเกี่ยวข้องกับอาหารแปรรูป เป็นต้น ความต้องการแรงงานข้ามชาติที่เพิ่มมากขึ้นของภาคผลิตในบางอุตสาหกรรมนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่านายจ้างมีวิธีการบริหารจัดการความต้องการของแรงงานอย่างไร

การดำเนินธุรกิจและการรับมือของแต่ละธุรกิจอาจมีแนวทางที่แตกต่างกัน จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในธุรกิจบริการและการผลิต จำนวน 5 คน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อธุรกิจของพวกเขาเป็นอย่างมากและนำมาซึ่งปัญหาในการบริหารจัดการธุรกิจ เพื่อให้สอดคล้องกับผลกระทบของการดำเนินธุรกิจในช่วงโควิด-19 ที่ได้กล่าวไปข้างต้น คณะผู้วิจัยขอแบ่งการดำเนินธุรกิจและการรับมือของนายจ้างทั้ง 5 คน ในประเด็นแรงงานข้ามชาติออกเป็น 2 กลุ่มตามผลกระทบของธุรกิจ ได้แก่ 1) ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวก กล่าวคือ สถานการณ์โควิด-19 ทำให้ธุรกิจมีการเติบโตของรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ของโควิด-19 ทำให้ธุรกิจเติบโตมากยิ่งขึ้น ทำให้นายจ้างต้องวางแผนการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติให้เพียงพอต่อการผลิต และ 2) ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบ กล่าวคือ สถานการณ์โควิด-19 ทำให้ธุรกิจมีรายได้ลดลง ทำให้นายจ้างต้องแสวงหาแนวทางการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติเพื่อรักษาดันทุนและธุรกิจ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

จากการสัมภาษณ์นายจ้างในภาคส่วนธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวก ได้แก่ โรงงานพลาสติกและการแปรรูปสินค้าการเกษตร พบว่า สินค้าของทั้ง 2 ธุรกิจเป็นที่ต้องการมากขึ้นในท้องตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้มียอดสั่งซื้อเพิ่มสูงขึ้น และรายได้เพิ่มขึ้นหรือรายได้ไม่ได้ลดลงจากก่อนหน้าสถานการณ์โควิด-19 อย่างไรก็ตาม แม้ว่าธุรกิจดังกล่าวจะไม่ได้รับผลกระทบด้านรายได้ แต่นายจ้างกลุ่มนี้กลับต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานข้ามชาติเนื่องจาก สินค้าเป็นที่ต้องการมากขึ้นของตลาด แต่แรงงานต่างด้าวในประเทศนั้นมีจำนวนจำกัด เพราะการปิดพรมแดนทำให้ไม่สามารถนำเข้าแรงงานข้ามชาติได้ อย่างน้อยก็ในระยะสั้นที่จำนวนแรงงานข้ามชาติในการผลิตสินค้าไม่เพียงพอต่อปริมาณความต้องการของสินค้า โดยเฉพาะในธุรกิจการแปรรูปสินค้าการเกษตรที่มีผลผลิตการเกษตรตามฤดูกาล เป็นภาคธุรกิจที่ต้องการแรงงานเข้า

มาเก็บเกี่ยวผลผลิตและดำเนินการแปรรูปสินค้าตามฤดูกาล โดยส่วนใหญ่แรงงานที่ทำงานประเภทนี้จะเป็นแรงงานข้ามชาติ จากการสัมภาษณ์นายจ้างในกลุ่มนี้ กล่าวว่า นายจ้างต้องการแรงงานข้ามชาติเพิ่มร้อยละ 20-30 ของแรงงานข้ามชาติที่มาอยู่ในปัจจุบัน เพื่อดำเนินธุรกิจให้ราบรื่นและทันต่อความต้องการของผู้บริโภค ในระยะยาวหากยังมีการปิดกั้นชายแดนอยู่ แรงงานข้ามชาติจะโยกย้ายจากภาคธุรกิจที่ขนาดเล็กลงมายังภาคธุรกิจที่ต้องการจำนวนแรงงานเพิ่มขึ้น

“ในช่วงที่มีการล๊อคดาวน์ บริษัทก็ยังมีออเดอร์เข้ามาอย่างต่อเนื่อง เพราะเราทำเป็นพลาสติกห่อหรือใส่อาหารส่งทั้งไทยและต่างประเทศ ตอนนี้ ช่วงโควิดเรามีออเดอร์เยอะมากกว่าเดิม ต้องให้พนักงานทำ O.T. เพิ่ม จริง ๆ เราต้องการพนักงานในไลน์ผลิต ซึ่งเป็นแรงงานต่างด้าว แต่ตอนนี้เข้าไม่ได้ แต่ด้วยต้องการแรงงานก็ต้องจำใจจ้างคนไทย ซึ่งความรู้อาจจะไม่เท่ากัน คนไทยเหมือนมาทำโรงงานอื่น...”

คุณเอก [นามสมมติ] จาก โรงงานพลาสติก

“จริง ๆ แล้วช่วงโควิดทางบริษัทก็ไม่ได้รับผลกระทบอะไร เรายังผลิตสินค้าออกขายเหมือนเดิม แต่ช่วงนี้จริง ๆ เป็นหน้าเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นช่วงที่เราต้องการแรงงานเยอะมาก ส่วนใหญ่ก็จะเป็นแรงงานต่างด้าว พอเจอสถานการณ์แบบนี้เข้าไป แรงงานที่คิดว่าจะเข้ามาช่วยเก็บเกี่ยวคัดเลือกผลไม้ก็ไม่มี คนไทยจะมาสักรทำก็มีน้อย ทำให้แรงงานไม่พอในช่วงนี้...”

คุณหนึ่ง [นามสมมติ] จาก โรงงานแปรรูปสินค้าการเกษตร

ในขณะที่ธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบในช่วงล๊อคดาวน์ ได้แก่ โรงงานผลิตเครื่องดื่ม ธุรกิจสปา และธุรกิจร้านอาหาร การระบาดของโควิด-19 และการล๊อคดาวน์ทำให้ความต้องการของสินค้าและบริการของธุรกิจกลุ่มนี้ลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้ของธุรกิจเป็นอย่างมาก ในกรณีของโรงงานผลิตเครื่องดื่ม ช่วงเวลาที่รัฐบาลประกาศล๊อคดาวน์ เป็นช่วงเวลาเดียวกันที่ธุรกิจกำลังขยายและออกผลิตภัณฑ์ใหม่ ทำให้การทำตลาดสินค้าใหม่เป็นไปได้ยาก ร่วมกับการล๊อคดาวน์นี้ทำให้ผู้บริโภคจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการเลือกซื้อสินค้าในร้านสะดวกซื้อหรือร้านค้าต่าง ๆ มาสู่การซื้อสินค้าออนไลน์ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ใหม่ไม่เป็นที่รู้จักและไม่ช่วยให้ผู้บริโภคเลือกซื้ออีกทั้ง ภาวะเศรษฐกิจชะลอตัวเช่นนี้ ผู้คนพยายามควบคุมและประหยัดค่าใช้จ่ายทำให้การบริโภคต่อครั้งลดลงและตัดสินใจซื้อของที่จำเป็นเท่านั้น พฤติกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อยอดขายของธุรกิจเป็นอย่างมาก สำหรับธุรกิจสปา เป็นกลุ่มธุรกิจที่ถูกสั่งปิดไม่ให้ดำเนินการในช่วงล๊อคดาวน์ตามมาตรการของรัฐเป็นระยะเวลาเกือบ 3 เดือน ในช่วงปี พ.ศ. 2563 เนื่องจาก ร้านสปาถูกจัดเป็นกลุ่มธุรกิจเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้ธุรกิจได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก รายได้ในช่วงล๊อคดาวน์ขาดหายไปร้อยละ 100 และสำหรับธุรกิจร้านอาหาร ในช่วงสัปดาห์แรกของการใช้มาตรการล๊อคดาวน์ของรัฐบาลทำให้ธุรกิจต้องหยุดชะงัก นายจ้างมีการวางแผนการเปิด-ปิดและควบคุมปริมาณวัตถุดิบของร้านอาหาร แต่ภายหลังจาก

รัฐบาลประกาศผ่อนผันให้ธุรกิจบางประเภทรวมถึงร้านอาหารสามารถกลับมาดำเนินต่อไปได้ แม้ว่าธุรกิจร้านอาหารจะสามารถเปิดให้ผู้บริโภคซื้อกลับบ้านและบริการจัดส่งอาหารได้ แต่ความต้องการของผู้บริโภคในการซื้อต่อครั้งลดลงเป็นอย่างมาก ทำให้รายได้ของร้านอาหารลดลงเหลือเพียงร้อยละ 10 ของยอดขายก่อนหน้าการแพร่ระบาดของโควิด-19 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่ออย่างมากต่อการดำเนินกิจการ ทำให้นายจ้างจำเป็นต้องวางแผนการดำเนินธุรกิจเพื่อพยุงกิจการภายใต้ภาวะวิกฤตินี้

“ช่วงที่มีการล็อกดาวน์ เป็นช่วงที่ผมออกสินค้าผลิตภัณฑ์ใหม่ก็วางขายตามร้านสะดวกซื้อ พอล็อกดาวน์ปั๊บ คนไม่มาเดินเลือกซื้อสินค้า สั่งออนไลน์ พอซื้อออนไลน์ ลูกค้าก็ไม่เลือกดูทั้งหมด เขาก็จะเลือกของที่เขาเคยใช้ เคยกิน เคยซื้อ ทำให้สินค้าของเราไม่ใช่ตัวเลือก ...อีกอย่างคนเริ่มซื้อของเอาเท่าที่จำเป็น เพราะต้องประหยัดของอะไรที่ตัดได้เขาก็ตัด ...ของที่เราออกมาใหม่ก็เลยอาจไม่ใช่ตัวเลือก ทำให้รายได้ของสินค้าก็ลดลงไม่เป็นไปตามเป้า...”

คุณน้ำ [นามสมมติ] จาก โรงงานผลิตเครื่องดื่ม

“ในช่วงโควิดเนี่ย พอประกาศล็อกดาวน์ ธุรกิจสปาของเรา เป็นธุรกิจที่ถูกสั่งปิด ไม่สามารถเปิดรับลูกค้าได้ แล้วลูกค้ากลุ่มหลักของเราจะเป็นชาวต่างชาติด้วย พอปิดประเทศบวกกับรัฐบาลสั่งปิดกิจการชั่วคราว ช่วงล็อกดาวน์ก็คือเราหยุดไปเลย 3 เดือนเต็มไม่มีรายได้...”

คุณเป้ [นามสมมติ] จาก ธุรกิจสปา

“พอประกาศล็อกดาวน์ ร้านอาหารเป็นหนึ่งในกลุ่มธุรกิจที่ถูกสั่งปิด และมีการประกาศว่าร้านอาหารสามารถขายได้แต่ห้ามนั่งในร้าน ...แต่พอห้ามนั่งกินในร้านเปลี่ยนเป็นซื้อกลับบ้าน ปริมาณการซื้อแต่ละครั้งของลูกค้าก็ลดลง บางคนอยู่บ้านว่าง ๆ เขายากประหยัดก็ทำอาหารกินเองที่บ้าน...ก็ส่งผลต่อยอดขายของทางร้านลดลงมาก...”

คุณบอย [นามสมมติ] จาก ร้านอาหาร

การบริหารจัดการเพื่อพยุงกิจการของกลุ่มธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบมีแนวทางเดียวกัน คือ การควบคุมต้นทุนของธุรกิจที่สามารถควบคุมได้ โดยเฉพาะจำนวนแรงงาน ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่แนวทางการจัดการพนักงานที่แตกต่างกันในแต่ละธุรกิจ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 วิธีหลัก ดังนี้

1) รักษาพนักงานรวมถึงแรงงานข้ามชาติทั้งหมดไว้ตามเดิม และนายจ้างยอมแบกรับค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานข้ามชาติเอาไว้ แต่อาจจะปรับลดค่าจ้างบางส่วน ตัวอย่างเช่น นายจ้างในธุรกิจสปายอมแบกรับภาระค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับรายได้และสิทธิสวัสดิการของแรงงานทุกคน แม้ว่าธุรกิจจะขาดรายได้ แต่เพื่อให้มีจำนวนแรงงานที่พร้อมทำงานทันทีเมื่อกิจการสามารถ

กลับมาเปิดปกติได้ จึงตัดสินใจแบกรับค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ นอกจากนี้ นายจ้างคิดเห็นว่า แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ทำงานร่วมกันมาเป็นระยะเวลานาน ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ควรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงล็อกดาวน์นายจ้างได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐผ่านการรับเงินอุดหนุน เป็นรายได้ของแรงงานทั้งไทยและข้ามชาติ จำนวน 9,000 บาท/เดือน เป็นระยะเวลา 3 เดือน ซึ่งสามารถช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายของนายจ้างได้ระยะเวลานานหนึ่ง แต่เมื่อครบกำหนด นายจ้างเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายของแรงงานทั้งหมดเช่นเดิม ทั้งนี้ นอกจากรายได้แล้ว นายจ้างยังให้การสนับสนุนด้านอื่น ๆ ของการใช้ชีวิตของแรงงานข้ามชาติด้วย เช่น ที่พักอาศัย ค่าน้ำ ค่าไฟ และอาหาร

2) การปลดแรงงานข้ามชาติออกบางส่วน เพื่อรักษาสถานภาพของธุรกิจเอาไว้ ตัวอย่างเช่น นายจ้างธุรกิจโรงงานเครื่องดื่มและร้านอาหาร นายจ้างตัดสินใจปลดแรงงานข้ามชาติร้อยละ 30-40 ที่ตนเองมีอยู่ เพื่อรักษาและควบคุมต้นทุนของกิจการ และเป็นการปรับโครงสร้างพนักงานให้สอดคล้องและเพียงพอต่อการดำเนินกิจการที่มีรายได้ลดลง ทั้งนี้ จำนวนแรงงานที่ลดลงทำให้นายจ้างสามารถดูแลพนักงานทุกคนที่ยังอยู่ได้อย่างทั่วถึง โดยพนักงานทุกคนได้รับเงินเต็มจำนวนและสิทธิสวัสดิการเช่นเดียวกับช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 รวมถึงมีค่าทำงานล่วงเวลา อย่างไรก็ตาม การปลดพนักงานในครั้งนี้นายจ้างมีการคัดเลือกและสอบถามความสมัครใจของแรงงานข้ามชาติเกี่ยวกับการลาออก พร้อมจ่ายเงินชดเชยให้แก่แรงงานข้ามชาติตามกฎหมาย อีกทั้ง หากแรงงานข้ามชาติประสงค์ย้ายนายจ้างเพื่อทำงานกับนายจ้างใหม่ นายจ้างในธุรกิจโรงงานเครื่องดื่มและร้านอาหารยินดีดำเนินการด้านเอกสารให้อย่างถูกต้อง

นอกจากการปรับตัวทางธุรกิจแล้ว นายจ้างยังดำเนินการปรับตัวทางด้านสาธารณสุขเพื่อลดความเสี่ยงในการติดเชื้อของแรงงานข้ามชาติ โดยนายจ้างพยายามควบคุมการเคลื่อนย้ายของแรงงานและกำหนดมาตรการป้องกันทางสาธารณสุข กล่าวคือ นายจ้างจัดหาอาหารและสิ่งของที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตให้แก่แรงงานข้ามชาติเท่าที่สามารถทำได้ เช่น ข้าวสารอาหารแห้ง หน้ากากอนามัย เจลแอลกอฮอล์ เป็นต้น เพื่อให้แรงงานข้ามชาติไม่ต้องเดินทางออกไปข้างนอก อีกทั้ง นายจ้างยังดำเนินการวัดอุณหภูมิ การออกคำสั่งสวมใส่หน้ากากภายในพื้นที่ร้านและโรงงานอย่างเคร่งครัด รวมถึงการจัดวางเจลแอลกอฮอล์ไว้ตามบริเวณต่าง ๆ ทุกทั้งสถานที่ทำงาน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจประเภทต่าง ๆ เป็นอย่างมากทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้นายจ้างต้องวางแผนการดำเนินธุรกิจให้สามารถผ่านสถานการณ์ของการแพร่ระบาดนี้ไปได้ แม้ว่าบางธุรกิจจะได้รับผลกระทบในเชิงบวกต่อสถานการณ์ดังกล่าว แต่กลับต้องเผชิญหน้ากับการขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติ ซึ่งสวนทางกับธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบที่บางส่วนตัดสินใจเลิก

จ้างแรงงานเพื่อประคับประคองธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจ คือ แรงงานข้ามชาติยังคงเป็นกำลังแรงงานที่นายจ้างให้ความสนใจในการดำเนินกิจการทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมถึงในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19

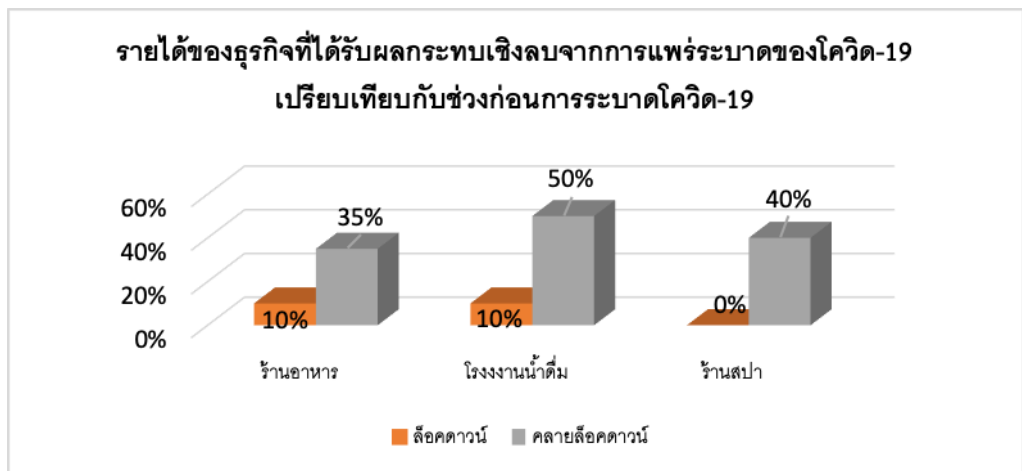
3) การดำเนินธุรกิจภาคการบริการและการผลิตในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ช่วงคลายล็อกดาวน์)

สถานการณ์การดำเนินธุรกิจในช่วงคลายล็อกดาวน์ พบว่า เศรษฐกิจเริ่มมีการฟื้นตัวอย่างกระจุกตัวในบางกลุ่มธุรกิจและพื้นที่ เนื่องจาก ภายหลังจากการคลายล็อกดาวน์ แม้ว่าผู้คนภายในประเทศสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวในจังหวัดต่าง ๆ ได้ แต่การปิดพรมแดนไม่ทำให้ชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยเพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทยลดลงอย่างมาก เมื่อเทียบกับปีก่อนหน้ารายได้จากการท่องเที่ยวยังคงหดตัวลงร้อยละ 82.15 จากปี พ.ศ. 2562 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยว จำนวน 1,081,759.09 ล้านบาท ลดลงเหลือ 482,468.09 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2563 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563) แต่ในทางตรงกันข้าม พบว่า การขยายตัวของการส่งออกสินค้าเพิ่มมากขึ้น ทำให้มูลค่าการส่งออกสินค้าขยายตัวร้อยละ 4.6 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563) อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์นายจ้างทั้ง 5 ท่าน ชี้ให้เห็นว่า การคลายล็อกดาวน์อาจทำให้ธุรกิจเริ่มกลับมาฟื้นตัว แต่แนวทางการดำเนินธุรกิจยังคงใช้กลยุทธ์เช่นเดียวกับช่วงล็อกดาวน์ในการบริหารความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของธุรกิจภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดที่ยังไม่คลี่คลาย

ภาคธุรกิจที่ได้รับผลกระทบเชิงบวก ได้แก่ โรงงานผลิตสินค้าพลาสติกและการแปรรูปสินค้าการเกษตร ในช่วงคลายล็อกดาวน์ยอดขายยังคงดำเนินไปในทิศทางบวกอย่างต่อเนื่อง ทำให้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานยังคงดำเนินควบคู่กันไป เนื่องจาก การปิดพรมแดนยังคงดำเนินต่อไป เพื่อควบคุมโรคระบาดทำให้นายจ้างไม่สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานข้ามชาติได้ รวมถึงการรับสมัครแรงงานข้ามชาติที่ว่างงานและพำนักอยู่ในประเทศไทยก็ต้องเผชิญหน้ากับข้อจำกัดด้านเอกสารบ้าง เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวนายจ้างจึงตัดสินใจรับสมัครและจ้างแรงงานไทยเป็นการชั่วคราว ทั้งในช่วงล็อกดาวน์และคลายล็อกดาวน์ ทั้งนี้ ในมุมมองของนายจ้าง คิดเห็นว่า หากเปิดประเทศแล้วนายจ้างยังต้องการแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงาน อีกทั้ง ในอนาคตแรงงานข้ามชาติยังคงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินธุรกิจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในธุรกิจขนาดกลางถึงเล็ก หรือ SME ที่ไม่มีงบประมาณในการจัดซื้อเทคโนโลยีเข้ามาใช้ทดแทนแรงงานคนได้ ทำให้แรงงานข้ามชาติยังคงเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับการดำเนินธุรกิจต่อไป

ภาคธุรกิจที่ได้รับผลกระทบเชิงลบ ได้แก่ ธุรกิจโรงงานผลิตเครื่องดื่ม ธุรกิจสปา และธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจเริ่มมีการฟื้นตัวขึ้น แต่ด้วยความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของสถานการณ์

โควิด-19 ทำให้นายจ้างในกลุ่มนี้ยังคงดำเนินการด้วยจำนวนแรงงานที่เท่ากับช่วงลือคตาวนเพื่อควบคุมต้นทุน แม้ว่าผลตอบแทนด้านรายได้จะเพิ่มมากขึ้นกว่าช่วงลือคตาวนก็ตาม กล่าวคือ ธุรกิจร้านอาหารในช่วงลือคตาวนรายได้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 10 ของสถานการณ์ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 เมื่อเคลื่อนเข้าสู่ช่วงคลายลือคตาวน รายได้ขยับขึ้นเป็นร้อยละ 30-40 ธุรกิจโรงงานผลิตเครื่องดื่มรายได้ในช่วงลือคตาวนลดลงเหลือเพียงร้อยละ 10 ของสถานการณ์ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 ภายหลังเมื่อเข้าสู่การคลายลือคตาวน รายได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 50 และสำหรับธุรกิจสปาในช่วงลือคตาวนไม่สามารถสร้างรายได้ เนื่องจากการปิดกิจการตามมาตรการของรัฐบาล เมื่อกลับมาเปิดกิจการได้ในช่วงคลายลือคตาวนทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 40 (ภาพประกอบ 5) อย่างไรก็ตาม นายจ้างมีมุมมองที่ตรงกันในเรื่องของการตรวจจำนวนแรงงานข้ามชาติเอาไว้เท่ากับช่วงลือคตาวน เนื่องจาก ความไม่แน่นอนและจำนวนแรงงานยังเพียงพอสำหรับการดำเนินการในช่วงระยะเวลานี้ แต่หากกิจการฟื้นตัวขึ้นอีกอาจใช้วิธีการทำงานล่วงเวลาหรืออาจจ้างแรงงานข้ามชาติเพิ่มขึ้น

ภาพประกอบ 5 การเปรียบเทียบรายได้ของธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบจากการแพร่ระบาดโควิด-19 ช่วงลือคตาวน เปรียบเทียบกับช่วงก่อนการระบาดโควิด-19 ในช่วงลือคตาวนและช่วงคลายลือคตาวน

ที่มา: การสัมภาษณ์นายจ้างในธุรกิจร้านอาหาร โรงงานเครื่องดื่ม และสปา

สถานการณ์การดำเนินธุรกิจภาคการบริการและการผลิต ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2564 ยังคงดำเนินไปในลักษณะเช่นเดียวกับช่วงคลายลือคตาวน เนื่องจาก การแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังคงดำเนินต่อไปและยังไม่ทราบแน่ชัดว่าจะสิ้นสุดลงเมื่อไหร่ และภายใต้สภาวะทางเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคงเช่นนี้ ผู้บริโภคยังคงจำกัดการบริโภคอยู่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หลายธุรกิจไม่สามารถฟื้นตัวกลับไปเช่นเดิมเหมือนก่อนหน้าการแพร่ระบาดของโควิด-19

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดำเนินธุรกิจยังไม่สามารถฟื้นตัวกลับไปได้อย่างสมบูรณ์และอาจต้องอาศัยระยะเวลาในการฟื้นฟูเศรษฐกิจให้กลับไปเป็นอย่างก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่นายจ้างยังคงเชื่อว่าการดำเนินธุรกิจยังคงต้องพึ่งพาแรงงานข้ามชาติในระยะยาว แรงงานมนุษย์ยังคงมีความสำคัญในการดำเนินกิจการ เนื่องจาก ในบางธุรกิจไม่สามารถใช้เทคโนโลยีแทนคนได้ เช่น ธุรกิจสปา อีกทั้ง บางธุรกิจโดยเฉพาะธุรกิจขนาดเล็กไปถึงกลาง ไม่มีทุนมากเพียงพอที่จะลงทุนนำเอาเทคโนโลยีมูลค่าหลักสิบล้านหรือร้อยล้านเข้ามาใช้ในการดำเนินกิจการได้ ทำให้แรงงานมนุษย์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินธุรกิจ และแรงงานข้ามชาติยังคงเป็นตัวเลือกที่ดีของนายจ้างมากกว่าแรงงานไทย เนื่องด้วย ลักษณะนิสัยในการทำงาน ความรับผิดชอบ ความขยัน และความอดทนในการทำงาน

สรุปและอภิปรายผล

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของผู้คนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะมิติทางเศรษฐกิจทั้งในระดับโลก ประเทศ และครัวเรือน ผู้ประกอบการจำนวนมากต้องแบกรับต้นทุนในการดำเนินธุรกิจและวางแผนรับมือกับสถานการณ์การแพร่ระบาดในครั้งนี้อย่างมีประสิทธิภาพ จากกรณีศึกษาของผู้ประกอบการที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติชี้ให้เห็นถึง ผลกระทบทั้งในเชิงบวกและลบที่แต่ละประเภทธุรกิจกำลังเผชิญหน้าและแนวทางการรับมือเพื่อผ่านพ้นวิกฤตครั้งนี้ สำหรับธุรกิจที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวก แม้ว่าธุรกิจจะสามารถสร้างรายได้มากขึ้นหรือเท่ากับสถานการณ์ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่ผู้ประกอบการเองต้องเผชิญหน้ากับการขาดแคลนแรงงานต่างด้าว ซึ่งเป็นผลที่ตามมาจากการปิดกั้นพรมแดน ทำให้นายจ้างจำเป็นต้องจ้างแรงงานไทยเข้ามาทดแทนแรงงานที่ขาดหายไปเพื่อให้สามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้ ในขณะเดียวกัน ธุรกิจอีกจำนวนหนึ่งได้รับผลกระทบในเชิงลบจากการแพร่ระบาดครั้งนี้ จะเห็นได้จากการลดลงของรายได้เกินกว่าครึ่งหนึ่งของรายได้ก่อนหน้าการแพร่ระบาดของโควิด-19 นายจ้างจำเป็นต้องวางแผนการจัดการทรัพยากรใหม่เพื่อควบคุมต้นทุน ส่งผลให้เกิดการปลดพนักงานรวมถึงแรงงานข้ามชาติบางส่วน เพื่อให้มีจำนวนที่เหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจในช่วงเวลาดังกล่าว แม้ว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในระลอกแรก ดูมีแนวโน้มที่ดีขึ้น แต่ตราบดีว่าการแพร่ระบาดยังไม่สิ้นสุดลงและเศรษฐกิจยังไม่ฟื้นตัว ผู้ประกอบการยังคงรักษาจำนวนแรงงานเอาไว้เท่ากับช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อธุรกิจและสะท้อนต่อไปยังแรงงานข้ามชาติที่ทำงานในประเทศไทย ทำให้แรงงานข้ามชาติจำนวนหนึ่งตัดสินใจเดินทางกลับประเทศต้นทางซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลขององค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) รายงานว่า ในช่วงเดือนมีนาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2563 มีแรงงานข้ามชาติจำนวนไม่น้อยกว่า 310,000 คน เดินทางกลับประเทศต้นทาง (สปป.ลาว เมียนมา และกัมพูชา) ส่งผลให้จำนวน

แรงงานข้ามชาติที่พำนักในประเทศไทยตามกฎหมายคงเหลือ 2,788,316 คน (IOM, 2020) ในขณะที่ แรงงานข้ามชาติที่ยังคงพำนักอยู่ในประเทศไทยบางส่วนกำลังเผชิญหน้ากับการว่างงาน และไม่สามารถเดินทางกลับประเทศต้นทางได้ แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ต้องเผชิญหน้ากับการขาดแคลนรายได้ ไม่สามารถส่งเงินกลับบ้านได้ และอาจนำไปสู่การเกิดหนี้สิน ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของสภาขาชาตไทย ที่พบว่า แรงงานข้ามชาติมีความกังวลต่อผลกระทบของโควิด-19 ในด้านเศรษฐกิจ เนื่องจาก ในช่วงโควิด-19 แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ถูกปลดออกจากงานทำให้ไม่มีรายได้ และแรงงานข้ามชาติบางส่วนรายได้ลดลง ซึ่งสวนทางกับรายจ่ายที่ยังคงเท่าเดิมหรืออาจจะเพิ่มมากขึ้นจากการรักษาสถานภาพแรงงานหรือวีซ่าการทำงานเอาไว้ นอกจากนี้ แรงงานบางส่วนอาจไม่สามารถการเข้าถึงข้อมูลและบริการทางด้านสาธารณสุข รวมถึงข้อมูลและการบริการเกี่ยวข้องกับโควิด-19 (สภาขาชาตไทย และ IFRC, 2564)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในระลอกแรก จะทำให้นายจ้างจำนวนหนึ่งต้องปลดแรงงานข้ามชาติจากการเป็นพนักงาน และแรงงานข้ามชาติจำนวนไม่น้อยอดวิตใจเดินทางกลับไปยังประเทศต้นทาง แต่ในสถานการณ์เช่นนี้ แรงงานข้ามชาติยังคงเป็นที่ต้องการของนายจ้างที่ขาดแคลนแรงงาน อีกทั้ง ในทัศนะของนายจ้าง มองว่า ในอนาคตเมื่อการแพร่ระบาดนี้สิ้นสุดลงหรือสถานภาพของธุรกิจกลับมาดีขึ้น แรงงานข้ามชาติยังคงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจการ เนื่องจาก สำหรับธุรกิจขนาดกลางและเล็กมีข้อจำกัดด้านต้นทุน และลักษณะของงาน ทำให้บางธุรกิจไม่สามารถใช้เครื่องจักรแทนแรงงานมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ การพึ่งพาแรงงานข้ามชาติในการดำเนินธุรกิจในประเทศไทยยังคงดำเนินต่อไป

ทั้งนี้ การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาผลกระทบและแนวทางการรับมือของภาคธุรกิจที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในระลอกแรกเท่านั้น ซึ่งการระบาดของโควิด-19 ยังคงดำเนินต่อไปและมีการเกิดขึ้นของการแพร่ระบาดระลอกสองและระลอกอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น จึงควรมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับแนวทางการรับมือและบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติของนายจ้างที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของการแพร่ระบาดและสถานะของธุรกิจ อีกทั้ง ควรมีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของแรงงานข้ามชาติในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 เพื่อให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่แรงงานข้ามชาติได้รับจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). *เปิดข้อเท็จจริงแรงงานต่างด้าวในไทย: ตอนที่ 1 แรงงานทักษะต่ำ*. สืบค้น 12 ตุลาคม 2563, จาก <https://www.pier.or.th/?abridged=%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B8%B4%E0%B8%94%E0%B8%82%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B9%87%E0%B8%88%E0%B8%8%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%A3%E0%B8%87%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%95>
- ประชาไท. (2562). *สถานการณ์แรงงานต่างด้าวประจำสัปดาห์*. สืบค้น 12 ตุลาคม 2563, จาก <https://prachatai.com/journal/2019/03/81434>
- ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และ สิริวิชญ์ รัตนประทีปทอง. (2563). *ผลกระทบของ COVID-19 ที่มีผลต่อการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในประเทศไทย*. สืบค้น 10 ตุลาคม 2563, จาก <https://tdri.or.th/2020/08/COVID-19-impact-on-migrant-workers/>
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2563). *COVID-19 ส่งผลอุตสาหกรรมไทยสู่จุดต่ำสุดในรอบ 9 ปี...นำไปสู่การปรับห่วงโซ่อุปทานและกระบวนการผลิตขึ้นส่วนรถยนต์ใหม่ในไทย* (กระแสทรรศน์ ฉบับที่ 3107). สืบค้น 10 ตุลาคม 2563, จาก <https://kasikornresearch.com/th/analysis/k-con/business/Pages/z3107.aspx>
- ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน. (2563). *อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์ ...เผชิญพิษวิกฤตเศรษฐกิจ*. สืบค้น 10 ตุลาคม 2563 จาก, https://www.gsbresearch.or.th/wpcontent/uploads/2020/05/IN_electronic_5_63_detail.pdf
- ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค. (2563). *รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019*. สืบค้น 12 ตุลาคม 2563 จาก, <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no250-090963.pdf>
- สภาประชาชาติไทย และ IFRC. (2564). *รายงานความคิดเห็นของชุมชนแรงงานข้ามชาติประเทศไทย เดือนมกราคม พ.ศ. 2564*. สืบค้น 10 มิถุนายน 2564, จาก https://communityengagementhub.org/wp-content/uploads/sites/2/2021/03/TH_Brief-on-migrant-workers-in-Thailand-TRCS-IFRC-_March_2021_Final.pdf
- สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว. (2563^b). *สถิติจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักร ประจำเดือน สิงหาคม 2563*. สืบค้น 10 ตุลาคม 2563, จาก https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/alien_th/31495033cced93b3951ed0cb6a0c691e.pdf

- สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว. (2563). สถิติจำนวนคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือ
ทั่วราชอาณาจักร ประจำเดือน ธันวาคม 2563. สืบค้น 10 มีนาคม 2564, จาก
https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/alien_th/31495033cced93b3951ed0cb6a0c691e.pdf
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). COVID-19 กับผลกระทบต่อการท่องเที่ยว
ไทย สถานการณ์การท่องเที่ยวของประเทศไทย ไตรมาส 1/2563. สืบค้น 12 ตุลาคม
2563, จาก <https://www.mots.go.th/download/TourismEconomicReport/4-1TourismEconomicVol4.pdf>
- สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน. (2562). สถิติแรงงานประจำปี 2562. สืบค้น 12 ตุลาคม 2563,
จาก <https://www.mol.go.th/wp-content/uploads/sites/2/2020/06/สถิติแรงงานประจำปี-2562.pdf>
- IOM. (2020). COVID-19: *Impact on migrant workers and country response in Thailand*. สืบค้น 10 มิถุนายน 2564, จาก https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-bangkok/documents/briefingnote/wcms_741920.pdf

สัมภาษณ์

- คุณน้ำ [นามสมมติ] เจ้าของโรงงานเครื่องดื่ม
- คุณเป้ [นามสมมติ] เจ้าของร้านสปา
- คุณบอย [นามสมมติ] เจ้าของร้านอาหาร
- คุณหนึ่ง [นามสมมติ] เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลโรงงานแปรรูปสินค้าการเกษตร
- คุณเอก [นามสมมติ] ผู้จัดการฝ่ายผลิตโรงงานพลาสติก